

Доц. др Милош ТОМИЋ¹

Факултет безбедности Универзитета у Београду

ДОИ: 10.5937/bezbednost2601088T

УДК: 327:502.21(497.115+477.6)

Прегледни научни рад

Примљен: 9. 11. 2025. године

Датум прихватања: 13. 3. 2026. године

Безбедносни аспекти управљања природним ресурсима: студије случаја Космета и Донбаса

Апстракт: насилна геополитичка дешавања која су покренута ратом у Украјини 2014. године праћена су проблемима оспоравања сувереног права над експлоатацијом природних ресурса и дистрибуцијом финалних производа насталих њиховом прерадом крајњим корисницима (појединци, државе, међународне корпорације, привредна друштва). Слична ситуација нестабилног безбедносног стања и свеопштег ратног метежа у коме долази до кршења власничких права над управљањем природним ресурсима, које датира од деведесетих година и траје до данас, карактеристична је за подручје Аутономне покрајине Косова и Метохије. Применом различитих истраживачких техника из области друштвених наука долази се до обимних података о сложеним карактеристикама оба региона, чија су заједничка обележја богатство природним ресурсима и безбедносна питања у чијем решавању доминирају међународни актери, пре свега државе са статусом великих сила. Компаративно истраживање региона Косова и Метохије и Донбаса има за циљ систематичан опис улоге природних ресурса у сукобима унутар националних граница, као и у геополитичком надметању водећих актера међународне политике. У раду су примењене историјско-компаративна анализа оба региона, техника анализе садржаја различитих докумената генерисаних унутар државних институција, невладиних организација и других научноистраживачких организација (деск анализа података) као и техника анализе наратива. Резултати овог истраживања указују на значај

¹ milos.tomic@fb.bg.ac.rs ORCID: 0000-0001-5121-8091

експлоатације природних ресурса за унутрашњу социоекономску стабилност Србије и Украјине и свеопшту међународну безбедност (нарочито случај Донбаса и примера енергетске и хранидбене кризе) имајући у виду да оба региона располажу ретким природним ресурсима од којих зависи даљи развој модерне технологије у цивилном и војном сектору.

Кључне речи: безбедност, природни ресурси, експлоатација, енергетска и хранидбена криза, модерне технологије.

Увод

Расположивост и суверено право на коришћење природних ресурса унутар граница националних држава углавном зависе од различитих политичких и економских фактора. Природни ресурси су најчешће географски и просторно концентрисани у одређеним деловима земље, при чему економија значајно зависи од њихове прераде и каснијег извоза. Примери Косова и Метохије, као и Донбаса, региона богатих разноврсним природним ресурсима, показују висок ниво сложености геополитичке ситуације. За анализу ових ситуација потребан је вишедимензионалан истраживачки приступ, који обухвата области као што су географија, политичке науке, међународни односи, економија и екологија. Актуелизација питања суверенитета над природним ресурсима, и посебно економских аспеката њихове експлоатације на националном и међународном нивоу, постала је очигледна након избијања рата у Украјини 2014. године. Међутим, спор око управљања природним ресурсима већ је био део ратних збивања на простору Републике Србије, почев од НАТО агресије 1999. године па до једностраног проглашења независности Косова и Метохије 2008. године. Ови проблеми и данас постоје, посебно у контексту утврђивања власничких права и узурпације имовине у приватном и државном власништву. Циљ овог рада је да систематски опише значај природних ресурса унутар националних граница и потенцијал њихове експлоатације, који имају велики утицај на политичке процесе.

Примењени теоријски и методолошки приступ

Проучавање везе између територије и конфликта често је у фокусу истраживача из области политичких наука (Park, James, 2015;

Sempra, 2015; Mladenovic, Tomic, 2024). Територија је основа државног суверенитета, а њено поседовање има суштинску вредност, при чему неки аутори (Huth, 1996) истичу да државе понекад имају тенденцију да се прошире и изван својих међународно признатих граница. Литература у великој мери почива на концепту међународне анархије, чиме се наглашава значај суверенитета као средства за осигурање контроле унутар државних граница. Стратешка важност контроле територије била је посебно истакнута у теоријским и емпиријским радовима пре и током Хладног рата, где је имала војну стратешку вредност за остваривање геополитичких интереса. Међутим, савремена литература указује на сложеније факторе који доводе до конфликта. Избијање сукоба је чешће међу суседним државама, нарочито због непоузданих граница, етничких спорова, интернационализованих грађанских ратова и међусобних интеракција које могу довести до територијалних претензија (Vasquez, 1995). Колган (Colgan, 2013) наглашава да се стратешка вредност територије може остварити на различите начине, као што су опорезивање становништва, развој инфраструктуре и ефикасно управљање природним ресурсима. У складу с тим, Хенсел и Мичел (Hensel, Mitchell, 2005) развијају индекс важности територије који се базира на шест кључних компоненти, распоређених у две категорије. Прва категорија обухвата материјалне вредности као што су природни ресурси, стратешко позиционирање и присуство становништва, док друга категорија обухвата нематеријалне вредности као што су етничка припадност, дугогодишња контрола територије и осећај припадности територији као домовини, а не као колонији (Hensel, Mitchell, 2005). Генерално, ако територија садржи све ове компоненте, то указује на њену високу територијалну вредност, што повећава вероватноћу избијања конфликта различитог интензитета. Природни ресурси играју кључну улогу у територијалним споровима широм света, јер доносе значајне економске и војне бенефите путем своје експлоатације. Нафта и нафтни деривати, као необновљиви ресурси, често су у вези с територијалним конфликтима, али и други минерали често мотивишу различите актере (појединце, организације, државе) да предузму безбедносно проблематичне активности као што су криминал, тероризам, сепаратизам и оружани напади.

Како би се постигао циљ истраживања, у раду је примењена деск анализа података који су повезани с геополитичким дешавањима у Србији и Украјини, с посебним акцентом на управљању природним

ресурсима. Методолошки приступ заснива се на дескриптивној и компаративној анализи релевантне литературе, чији је фокус на геополитичким, економским и безбедносним аспектима управљања и контроле над природним ресурсима у овим подручјима.

Извори коришћени у раду обухватају академске радове, студије случаја, извештаје међународних организација, стручне анализе и публикације из релевантних научних часописа, као и документе владиних и невладиних организација. Посебна пажња посвећена је изворима који анализирају питања експлоатације и контроле над ресурсима, као и њиховој улози у конфликту и међународним односима. Кључни критеријуми за избор литературе били су: научна релевантност, ажурност података (са нагласком на периоду од 2010. до 2025. године), регионални фокус (Косово и Донбас), и геополитичка перспектива у анализи природних ресурса. Прикупљени подаци су систематизовани у оквиру тематских целина: (1) природни ресурси као геополитички фактор, (2) историјат и контекст конфликта у региону, (3) улога великих сила у управљању ресурсима, и (4) потенцијал за будуће развојне или конфликтне сценарије. Оваквим методолошким приступом настоји се обезбедити свеобухватан, критички и контекстуализован преглед постојећег знања и интерпретација на задату тему. Изабране студије случаја показују значајне сличности у динамици сецесионистичког процеса, али са дијаметрално различитим питањима интернационализације и политичког, економског и безбедносног приступа од стране кључних актера међународних односа.

Географске и политичке карактеристике Космета и Донбаса

Јужни део Републике Србије, односно Аутономна покрајина Косово и Метохија, карактерише се комплексним геоморфолошким и хидроклиматским особинама које су настале под утицајем дуготрајних природних процеса и приметне антропогене модификације. Јакшић и Белиј (Jaksić, Belij 1995: 9) указују на специфичан географски положај Косовско-метохијског региона, значајне хипсометријске разлике, снажну дисекцију терена и његову хетерогену подлогу, што све заједно доприноси сложености овог простора. Поред тога, геоморфолошким анализом идентификовани су фосилни облици настали вулканским, глацијалним и језерским процесима, али и савремени облици који су

последица флувијалне, периглацијалне, крашке и еолске ерозије, као и директног утицаја човека на рељеф. Косово и Метохија обухватају две велике котлине – косовску и метохијску – које покривају 36,5% површине покрајине, док остатак чини претежно брдско-планински терен (Лекић, 2020). Регион има умерено-континенталну климу, са хладним зимама и топлим, влажним летима, као и наглашеним сезонским температурним разликама (Гаврилов et al., 2018). У таквим условима, равничарски делови су посебно погодни за развој пољопривреде – ратарства, повртарства, воћарства и виноградарства – док су виши и хладнији предели прилагођени сточарству (Лекић, 2020). Ове климатско-рељефне одлике не само да утичу на економске активности, већ и формирају основу за стратешки значај овог региона.

Географски посматрано, овај део Србије чини централни део Балканског полуострва и одликује се висинским разликама које достижу и до 2300 метара. Јован Цвијић је још 1921. године указао на физичко-географске разлоге стратешке важности Косова и Метохије, нарочито на отвореност овог региона ка Егејском мору (Моравско-вардарска долина) и Јадранском мору (долина Дрим-Маћа), што га чини природним раскршћем унутрашњости Балкана и приморја. Цвијић је такође нагласио значај природних богатстава овог простора – шуме, руде, водни ресурси и изузетно плодно тло Метохијске долине – који доприносе његовој атрактивности за живот и развој, али и изазивају интересовање спољних политичких и економских актера (Цвијић, 1921).

Са сличним географским и геополитичким изазовима суочава се и регион Донбаса, који се простире у сливу реке Дон и данас обухвата територије градова Доњецка и Луганска (Wilson, 1998). Историјски гледано, Донбас је био један од кључних индустријских центара у оквиру Руског царства, а касније и Совјетског Савеза. Према подацима Корупечког (Коропечкуј, 1992) и Вилсона (Wilson, 1998), овај регион чини 9% територије Украјине, има 17% становништва и учествује са 21% у националној индустријској производњи. Његов положај повезује индустријске зоне на североистоку (Харков) са приобалним областима на југозападу (Одеса), што га чини географским и инфраструктурним чвориштем. Управо због ове позиције, Донбас је често био предмет геополитичких спорова између Украјине и Русије.

Косово и Метохија и Донбас деле неколико заједничких особина: обилују природним ресурсима, имају сложену етничку стру-

ктуру и заузимају кључне геостратешке позиције. Сви ови фактори доприносе политичкој и безбедносној нестабилности. Природни ресурси у овим регионима нису само економска вредност већ и извор потенцијалних конфликта, нарочито у условима ограничене контроле и политичке неизвесности. Програм Уједињених нација за животну средину (UNEP, 2023) указује да је у последњих шездесетих година 40% унутрашњих сукоба било повезано са експлоатацијом природних ресурса. Такви сукоби често имају повећан ризик да поново ескалирају у првих пет година након окончања, а од 1990. године забележено је најмање 18 оружаних конфликта повезаних са нафтом, гасом, минералима, златом и дијамантима, као и са ресурсима попут плодног земљишта и пијаће воде. У том контексту, актуелни догађаји у Украјини и на територији Косова и Метохије могу се тумачити као сукоби у којима су борбе за политичку контролу уско повезане са контролом над природним богатствима.

Расположиви природни ресурси у сенци геополитичког надметања

Изузетне геофизичке специфичности Косовско-метохијског подручја условљавају присуство богатих природних ресурса (табела 1), како обновљивих тако и необновљивих, чија експлоатација има значајан утицај на социоекономски развој региона. Један од најизраженијих и препознатљивих елемената јесте рудно богатство, које представља основу за индустријски и економски потенцијал овог дела Републике Србије. Према подацима Динића (2002: 20), у овом региону постоје три главна угљеничка басена са изузетним резервама лигнита, чија је укупна процењена количина око десет милијарди тона. Највећи од њих, Косовски басен, простире се на површини од приближно 105 км² и карактерише се постојањем две врсте угља – дрвенастог и земљастиг.

Други важан басен је Метохијски, који заузима површину од 120 км² и садржи један угаљни слој дебљине између 20 и 60 метара, смештен на дубинама од 40 до 200 метара (Динић, 2002). Између ова два басена налази се трећи, који обухвата два угљеничка поља: Србићко (37 км²) и Глоговачко-глобарско (32 км²), са слојем угља дебљине од 10 до 40 метара. Процене резерви Дреничког басена су

мање, реда неколико десетина милиона тона, што га чини економски мање значајним у односу на претходна два (Динић, 2002).

Просечне процене расположивих минералних ресурса на Косову и Метохији – укључујући лигнит, цинк, олово, никл и магнезит, блиско су повезане са дугом историјом развоја рударства, од којег у великој мери зависе економска стабилност и опстанак локалних заједница. Према неким изворима (Николић и Димитријевић, 1990: 464; Дашић et al., 2018), резерве лигнита (табела 2) на територији Косова, Метохије и Дренице прелазе 7,35 милијарди тона. Сличне вредности наводи и Независна комисија за руде и минерале на Косову, формирана под окриљем УНМИК-а, која је у једном од својих извештаја навела процену Светске банке о вредности минералних резерви у износу од 13,5 милијарди евра (Дашић et al., 2018). Поред лигнита, комисија истиче и друге минерале од значаја, као што су олово, цинк, сребро, никл, хром, боксит и магнезијум, чија се експлоатација обавља у бројним рудницима широм Косова и Метохије. Око ових налазишта формиран су и индустријско-прерађивачки центри који имају кључну улогу у локалној економији и привреди.

Табела 1. Природна богатства Косова и Метохије

Елементи природне средине	Видови искоришћавања и еколошка ограничења			
	Индустрија и рударство	Пољопривреда	Туризам	Водопривреда
Геолошка грађа	Резерве лигнита, олова и цинкане руде, магнезита и грађевинских материјала	-	-	-
Рељеф	-	За пољопривредну производњу највећу вредност имају долинско-котлински терени	Велико естетском и рекреативном вредношћу одликују се високопланински делови Покрајине	Процес ерозије тла је веома заступљен и угрожава земљишни фонд на великој површини

Клима	Аерозагађење атмосфере градова и индустријских центара	Повољан термички режим за гајење ратарских и индустријских култура, воћа и винове лозе (Метохија). Мале количине атмосферских падавина (Косово)	Повољни климатски сулови за развој рекреативног планинског туризма током целе године (снежни покривач, инсолација, мала загађеност ваздуха)	Мале годишње суме падавина на Косову утичу на слабо храњење подземних и површинских вода
Хидро-графске прилике	Недовољне количине подземних и површинских вода потребних индустријској производњи. Отпадне индустријске воде угрожавају иначе оскудне водне резерве	Недостатак вода током вегетационог периода отежава наводњавање, посебно на Косову и Косовском Поморављу. Услед тога приноси су осетно смањени	Термоминерални извори као и ледничка језера могу послужити као природни услови привредног развоја	Оскудица у води угрожава све облике искоришћавања водних резерви. Отпадне воде, бујучарски режим већине површинских токова и веома развијена водна ерозија крупни су, водопривредни и привредни проблеми уопште
Педолошки покривач	-	Чини природну основу биљне производње. У свом саставу има земљиште различите производне вредности, али су сви они изложени деградацији услед деловања водне ерозије	-	-

Вегетација	И поред значајне деградације, шуме Покрајине су важан извор индустријских сировина: дрвна грађа, шумски плодови	За пољопривреду – сточарство, значајне су површине под ливадама и пашњацима	Шумска вегетација има велику рекреативну и естетску вредност, првенствено у планинском делу Покрајине	Шуме као основни регулатор отицања падавина, важан су фактор снабдевања водопривредне стабилности
Животињски свет (биодиверзитет)	Месо дивљачи, крзно и други нуспроизводи могу се искористити у прехранбеној и кожарској индустрији		Ловни туризам Покрајине заснива се на богатој природној фауни, претежно концентрисаној у планинском делу	-

Извор: Динић 2002: 76–77.

Континуирана модернизација и сталне инвестиције у проширење капацитета за производњу и прераду минералних сировина, нарочито у периоду од шездесетих до краја деведесетих година 20. века, створиле су утисак да Косово и Метохија поседују значајан економски потенцијал (табела 3). У свом раду „Минерално-сировински комплекс Косова и Метохије”, Вујић (2021) истиче да је рудно поље Трепча најзначајније у Копаоничкој металогенетској зони, која се простире од Доњанске реке на северозападу до Слаковаца и Скочне на југоистоку, са процењеном површином од око 100 км². Поред Трепче, међу најпознатијим рудним налазиштима и индустријским центрима, који су били домаћини рударским погонима за ископавање и прераду минералних сировина, налазе се и рудник „Трепча” са локалитетима Стари трг и Први тунел, као и приштински рудници Авалија, Ново Брдо, Кишница и Бадовац. Такође, значајан је и комплекс лепосавићких рудника Бело брдо, као и рудник Црнац који се налази испод планине Рогозна.

Табела 2. Лигнит на Косову и Метохији

Подручје	Резерве		
	Геолошке	Билансне резерве*	Ванбилансне резерве**
Косово	10,09	8,77	1,31
Метохија	2,24	2,04	0,19
Дреница	0,10	0,07	0,03
Укупно:	12,44	10,89	1,54
*Топлотна снага угља прелази 5,450 kJ/kg			
**Топлотна снага угља мања од 5,450 kJ/kg			

Извор: Dašić et al., 2018: 79.

Табела 3. Минералне и металичне сировине на Космету

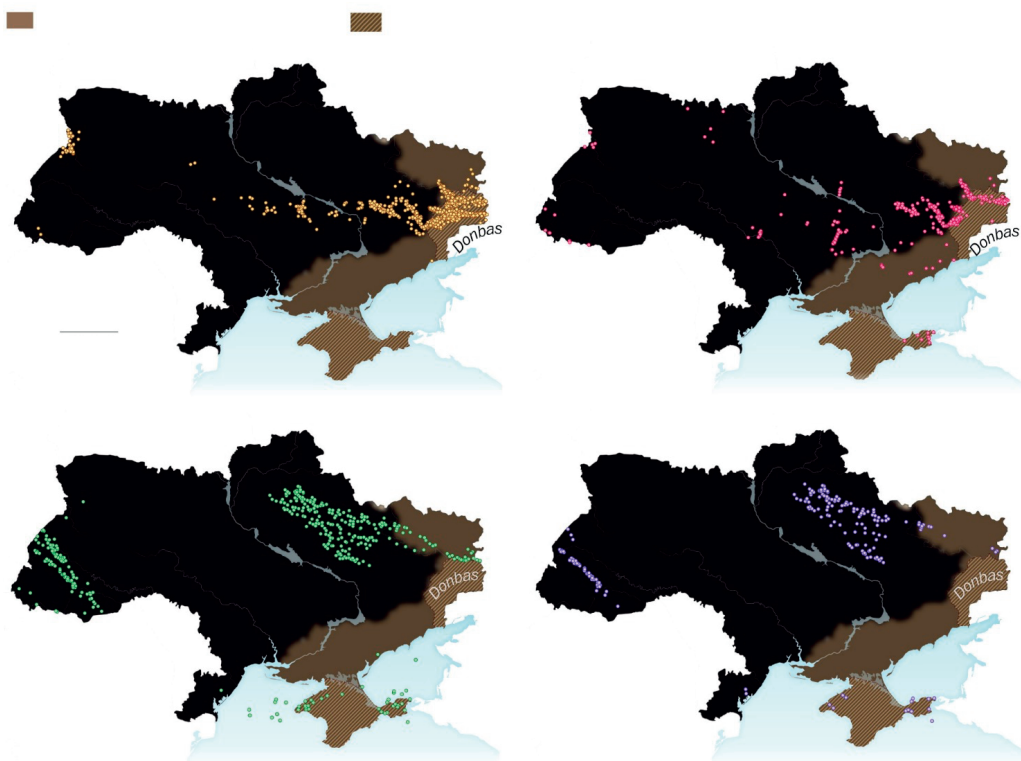
Подручје	Врста минералних и металичних и неметаличних сировина	Просечна количина изражена у тонама
Ораховац (Козник, Шип, Горићи, Бока, Шареница и Римни поток)	Хром	20.000
Ново Брдо	Манган	5 милиона
Косовска Митровица (Стари трг)	Олово и цинк	5,5 милиона
Косовска Митровица	Магнезити	2.3 милиона
Витина	Бентонит	50 милиона

Извор података: Динић, 2002: 22–28.

Новак Бјелић истиче да рудник Стари трг обухвата систем од 11 рудничких хоризоната, који представљају један од најмодернијих облика подземне експлоатације руде. Поред тога, нова флотација изграђена 1973. године била је једна од најнапреднијих у свету, са капацитетом од 1,5 милиона тона годишње (Бјелић, 2019). Током ископавања руде на овим налазиштима откривени су ретки и веома вредни метали као што су индијум, германијум, талијум и други, који имају примену у производњи свемирских летелица (Бјелић 2019: 88–89). Напредак у проширењу производних капацитета и унапређењу квалитета готових производа у РМХК „Трепча” настављен је све до почетка

деведесетих година, када је међународна заједница увела економске санкције СР Југославији. Ипак, српско политичко руководство је усвојило Програм ревитализације РМХК „Трепча” за период од 1995. до 1996. године с циљем превазилажења економских последица санкција, што је остварено све до потписивања Кумановског споразума у јуну 1999. године.

Сличне карактеристике у погледу расположивог рудног богатства и геостратешког значаја има и подручје Донбаса (слика 1). Донбас је у Европи јединствен по капацитету и разноврсности минералних ресурса које поседује (Яковлева, 2008: 17). Доњецка минерална поликомпонентна зона обухвата највећу концентрацију ресурса који садрже основне врсте енергената, као што су угљен, нафта и гас, као и јединствена налазишта руде живе специфична за Украјину (Яковлева, 2008). Поред тога, Донбас располаже великим

Слика 1. Географска расподела природних ресурса на простору Донбаса
Извор: SecDev analysis, 2025.

резервама неметалних минерала који се користе у абразивној преради, металургији, хемијској индустрији, као и у производњи грађевинског материјала (Яковлева, 2008). Стручњаци из области геологије идентификовали су 843 налазишта минералних сировина на подручју Доњецка, од којих се више од педесет врста користи у савременој индустрији и пољопривреди (Панов и Панов, 2004). Укупна процењена вредност рудно-минералних ресурса Донбаса, према светским стандардима, износи око три трилиона америчких долара (Панов и Панов, 2004: 52). Јединствен пример огромних резерви титанијума у источном делу Украјине илуструје велико интересовање развијених земаља за експлоатацију овог минерала, посебно у одбрамбеној индустрији, укључујући производњу летелица, ракета високог и средњег домета, подморница, као и материјала отпорних на корозију.

У једном од најцитиранијих научних радова под називом „Есеји о природи Донбаса”, аутор В. Д. Симоненко детаљно анализира природно-ресурсни потенцијал источних региона Украјине, односно Донбаса. Он наглашава да је угаљ највеће богатство Доњецког басена, присутан у различитим облицима, од висококалоричних до гасних, масних и антрацита. Према Симоненку, угаљ представља основни извор енергије који подржава многа индустријска предузећа, транспорт и термоелектране као што су Ворошиловград, Славјанскаја, Углегорскаја, Мироновскаја и Старобешевска (Симоненко, 1977). Овај енергент има велику вредност и као сировина у хемијској и коксно-хемијској индустрији. Важно је напоменути да више од 60% свих резерви угља Донбаса лежи на територији Ворошиловградске и Доњецке области, при чему већина радних угљених слојева има дебљину од 0,6 до 1 метар (Симоненко, 1977). Такође, Донбас чини 25% целокупне савезне производње угља, што је илустровано примером Ворошиловградске области где се годишње ископа више од 74 милиона тона угља – количина која премашује заједничку производњу Француске и Јапана (Симоненко, 1977).

На северозападној периферији Доњецког басена, око четрдесет километара западно од града Славјанска, откривено је и истражено велико Новодмитровско налазиште мрког угља са резервама од 470 милиона тона (Симоненко, 1977). Поред угља, Донбас је богат и бројним врстама ретких и тражених неметалних минерала (табела 4) чија експлоатација доноси значајне приходе и доприноси економској стабилности региона.

Табела 4. Примери најзаступљенијих руда Донбаса

Рудни минерали (рус. <i>рудные полезные ископаемые</i>)	Нерудни минерали (рус. <i>нерудные полезные ископаемые</i>)
Руде гвожђа Руде живе Руде нефелина Полиметалне руде Руде бакра	Камена со, гипс, креда, лапорац, доломити, кречњак, мермер, пешчаник, базалти, глина, кристалне стене, графит, гранит, охра, фосфорити

Извор: прилагођена верзија Симоненко, 1977.

Поред значајних рудно-минералних резерви, подручја Косова и Метохије, као и Донбаса, карактерише и изузетно квалитетно обрадиво земљиште, које се у савременој литератури све чешће третира као територијални ресурс. Лекић (2020) наводи да пољопривредне површине заузимају приближно 53% територије Косова и Метохије, односно око 416.000 h, док шумски комплекси покривају 42% или око 464.800 h. Према Гађешином истраживању, најплодније земљиште концентрисано је у централном делу покрајине, у региону познатом као Широко Поље. Већина ових обрадивих површина налази се у власништву српског становништва, али је у последњим годинама дошло до масовне експропријације више хиљада хектара у корист албанског становништва, што аутор оцењује као незаконит процес (Gaćeša, 2020).

Као формални разлог за одузимање земљишта наведена је изградња ауто-пута који пролази кроз атар села Угљаре, док се истовремено, с друге стране магистралног пута Приштина–Скопље, бележи појачана куповина парцела од стране албанског становништва. Ова појава тумачи се као део стратешког плана чији је циљ дезинтеграција географске и демографске структуре Широког Поља, конкретно области Грачанице и Лапљег Села, као и постепено потискивање српског живља (Gaćeša, 2020). Додатно, земљиште које је некада било у власништву пољопривредних задруга данас „Косовска агенција за приватизацију” уступа албанским корисницима под повољним условима и уз минималне новчане накнаде (Gaćeša, 2020). Иако Срби у централном Космету тренутно обрађују приближно пет хиљада хектара, постоји озбиљна бојазан да ће услед наставка тренда отуђивања ова површина у наредном периоду бити преполовљена (Gaćeša, 2020). Ни други делови јужне српске покрајине нису поштеђени проблема

у вези са сувереним управљањем природним ресурсима. Нарочито изражен изазов представља неконтролисана и противзаконита сеча шума, како у државном, тако и у приватном власништву. Ова појава, интензивна током последње две деценије, доводи до озбиљних еколошких и економских последица, угрожавајући одрживи развој и безбедност локалног становништва. Према подацима Организације за храну и пољопривреду, већ у извештају из 2003. године указано је да је 40% шума у друштвеном и 29% у приватном власништву било изложено незаконитим активностима сече (World Bank, 2018). Незаконите сече систематски спроводе организоване групе наоружаних лица, претежно албанске националности, које свакодневно секу велике количине шуме, често у зонама близу административне линије, али и на ширем подручју. Ове активности не само да доводе до деградације животне средине, већ и угрожавају еколошку безбедност региона. Последице укључују ерозију, клизишта, учестале олујне ветрове и смањену доступност пијаће воде, што све заједно представља озбиљне безбедносне ризике за локално становништво.

Подручја Доњецке и Луганске области у источном делу Украјине препозната су као региони са изузетно плодним земљиштем, што овом природном ресурсу даје велики стратешки значај. Хемијско-физичке карактеристике украјинског земљишта убрајају се међу најквалитетније у свету, што потврђују подаци да на територији Украјине налази око 8,8% укупне глобалне површине чернозема, односно приближно 22,83 милиона хектара (Яковлева, 2008). Ова чињеница утицала је на обликовање друштвено-економских токова у Украјини од неолита па све до савремене државе (Яковлева, 2008). Истакнути украјински географ Кубијович наглашава значај земљишта, истичући да је „мало (је) држава у свету које располажу тако повољним условима за пољопривреду као што је случај са Украјином” (Кубијович, 2005: 9). Он даље указује да чак три четвртине укупне територије Украјине чини чернозем највишег квалитета (Кубијович 2005). Истраживања потврђују да је и регион Донбаса, упркос високој индустријској експлоатацији, покривен черноземом у обиму од приближно 6% (Поляков et al., 2002; Решетняк, 2021). Климатски услови, као што су релативно топла лета, омогућавају успешан узгој различитих биљних култура карактеристичних за умерену климатску зону, као и обраду пољопривредних површина током већег дела године. Дистрибуција и количина атмосферских падавина, која је релативно равномерна

током целе године, такође позитивно утиче на принос житарица и општу аграрну продуктивност региона (Кубийович, 2005).

Аграрни сектор представља кључну компоненту украјинске привреде, како по обиму производње, тако и по доприносу националном дохотку, при чему нарочито место заузима извоз хлебних производа и других житних култура као што су шећерна репа, лан, сунцокрет и дуван (Кубийович, 2005). У Луганској области, пољопривредне површине чине чак 71,1% територије, док обрадиво земљиште обухвата 50,3% укупне површине, што омогућава значајне економске користи од аграрне експлоатације (Верех-Белоусова, 2019). Према проценама Института за агрохемију Украјинске академије наука, просечан природни принос житарица у Украјини износи 26 децитона по хектару, што потврђује конкурентску предност државе у глобалној производњи хране (Rudenko et al., 2014). Ипак, политички догађаји који су започели 2014. Године значајно су дестабилизовали систем управљања природним ресурсима, уносећи дугорочну неизвесност у функционисање сектора.

Витални значај природних ресурса за очување социоекономске стабилности – укључујући снабдевање храном и енергетску безбедност – најбоље се уочава у оквиру глобалне кризе чији су корени дубоко укореењени у геополитичким сукобима и тежњама водећих сила да контролишу стратешке територије као што је Донбас. Један од примера таквих интереса јесте зависност Немачке од руског гаса, при чему се 55% укупног увоза гаса остварује преко гасовода који пролазе управо кроз источне делове Украјине, укључујући и Донбас, на путу ка западним регионима земље. Интензивнији напори на решавању оружаног конфликта у Украјини уочени су почетком 2025. године, у првим месецима мандата новоизабраног председника Сједињених Америчких Држава. Администрација председника Доналда Трампа уложила је значајан дипломатски ангажман у покушај постизања мировног споразума између Украјине и Руске Федерације, при чему су од украјинске стране захтевани извесни економски уступци, пре свега у корист САД. Суштински елемент мировног плана односио се на управљање природним ресурсима Украјине, односно преусмеравање дела економских добитака који произилазе из њихове експлоатације (CSIS, 2025).

Почетни оквир предложеног споразума обухватао је обавезу Украјине да рефундира део трошкова војне помоћи коју су САД пружа-

жиле током четворогодишњег ратног периода, што је процењено на око петсто милијарди долара (CSIS, 2025). Поред тога, планирано је оснивање заједничког Инвестиционог фонда за обнову, којим би се управљало тако што би 50% прихода од будуће експлоатације природних ресурса – укључујући минералне сировине, нафту, природни гас и другу стратешку инфраструктуру – било преусмерено у фонд. Из овог модела изузети су постојећи извори прихода, попут државних енергетских компанија „Нафтогас” и „Укрнафта”, чији приход остаје под националном контролом. Економска одрживост фонда директно зависи од успешности будућих инвестиционих активности у ресурсе који до сада нису били у потпуности искоришћени (CSIS, 2025). Иако постојећа безбедносна ситуација у Украјини представља препреку за директна страна улагања, посебно у секторима природних ресурса, САД интензивно разматрају могућности за подстицање инвестиција у правне и економске системе у земљама са великим ресурсним потенцијалом, али и високим ризиком. У том контексту, спољнополитичка стратегија САД у сектору минералних сировина ослања се на читав спектар инструмената: пореске подстицаје, гаранције зајмова, механизме стабилизације цена и друге облике економске подршке. Ови механизми имају за циљ да омогуће конкурентност америчког капитала у односу на снажно субвенционисане кинеске инвестиције у истом сектору.

Закључак

Анализа утицаја геополитичких интереса кључних међународних актера на регије Косова и Метохије и Донбаса – области чији је заједнички карактеристични елемент повољан геостратешки положај – јасно показује да се динамика унутар државних и међудржавних односа све више своди на питање суверенитета над експлоатацијом расположивих природних ресурса. Геофизичке одлике оба региона, посебно у погледу минералних ресурса, превазилазе европске просеке, нарочито када су у питању ретки метали као што су литијум, титанијум, жива и злато, као и неметали попут уранијума, угља и каолинита, који имају кључну улогу у развоју савремених технологија. Поред рудних налазишта, плодност земљишта представља значајан потенцијал за национални и међународни развој, што је додатно наглашено континуираном кризом на тржишту хране која је отпочела

ратом у Украјини 2014. године. Очигледно је да се економски интереси у вези са суверенитетом над природним ресурсима непрестано преплићу са политичким надметањима главних актера у комплексној и нестабилној међународној арени. Ово се огледа и у споразумима усмереним на нормализацију односа између супротстављених страна, као што су Кумановски, Бриселски, Мински и Вашингтонски споразуми, у којима је, међутим, занемарен значај очувања природне равнотеже. Поред тога, развој савремених технологија, који у значајној мери зависи од ретких природних ресурса (нпр. титанијума) концентрисаних у ограниченом броју земаља, додатно појачава потражњу за овим ресурсима. Истраживања случајева Косова и Метохије и Донбаса као региона са изузетним природним и географским потенцијалом потврђују да су део тренутне међународне нестабилности управо сукоби око контроле експлоатације великог броја природних ресурса, од чије стабилне доступности у значајној мери зависи и свеукупна безбедност региона. Са све израженијом глобалном оскудицом необновљивих ресурса и растућим потребама све веће светске популације, постоји ризик од појаве нових безбедносних претњи које могу имати штетне последице по цео еко-систем.

Литература

1. Center for Strategic and International Studies. (2025). Breaking down the U.S.-Ukraine minerals deal. *CSIS Analysis*. <https://www.csis.org/analysis/breaking-down-us-ukraine-minerals-deal>, доступан 10. 4. 2025.
2. Colgan, J. D. (2013). Domestic revolutionary leaders and international conflict. *World Politics*, 65(4): 656–690.
3. Dašić, B., Savić, M., Labović, B. (2018). Natural lignite resources in Kosovo and Metohija and their influence on the environment. *Mining and Metallurgy Engineering Bor*, 3(4): 77–86.
4. Gaćeša, J. (2020). Pismo sa Kosova ili kako Srbi gube zemlju. *Standard.rs*, <https://standard.rs/2020/11/19/pismo-sa-kosova-ili-kako-srbi-gube-zemlju/>, доступан 6. 11. 2024.
5. Gavrilov, M. B., Marković, S. B., Janc, N., Nikolić, M., Valjarević, A., Komac, B., Zorn, M., Punišić, M., Bačević, N. (2018). Assessing average annual air temperature trends using the Mann–Kendall test in Kosovo. *Acta Geographica Slovenica*, 58(1): 7–25.

6. Hensel, P. R., Mitchell, S. M. (2005). Issue indivisibility and territorial claims. *GeoJournal*, 64(4): 275–285.
7. Huth, P. K. (1996). Enduring rivalries and territorial disputes, 1950–1990. *Conflict Management and Peace Science*, 15(1): 7–41.
8. Jaksić, P., Belij, S. (1995). *Bibliografija o prirodi Kosova i Metohije*. Универзитет у Приштини, Приштина.
9. Коропецкыј, I. S. (1992). *The Ukrainian economy: Achievements, problems, challenges*. Cambridge, MA.
10. Lekić, S. (2020). Kosovski duhovni i ekološki izazov. *Standard.rs*, <https://standard.rs/2020/03/30/kosovski-duhovni-i-ekoloski-izazov/>, доступан 20. 7. 2021.
11. Mladenović, M., Tomić, M. (2024). Political ecology in the shadow of regional security: The case of the Essequibo region. *Međunarodni problemi*, 76(2): 249–270.
12. Nikolić, P., Dimitrijević, D. (1990). *Coal of Yugoslavia*. Invention, Београд.
13. Park, J., James, P. (2015). Democracy, territory, and armed conflict, 1919–1995. *Foreign Policy Analysis*, 11(1): 85–107.
14. SecDev Analysis. (2025). Digital risk. Cyber resilience. Strategic impact. *SecDev Digital*, <https://digital.secdev.com/>, доступан 10. 4. 2025.
15. Sempa, F. P. (2015). The roots of Mackinder's geopolitics. *Orbis*, 59(4): 613–619.
16. UNEP. (2023). Conflict and natural resources. *United Nations Peacekeeping*, <https://peacekeeping.un.org/en/conflict-and-natural-resources>, доступан 20. 7. 2023.
17. Rudenko, V., Rudenko, S., Zayachuk, M., Buchko, Ž., Hudikovska, V., Lapushniak, M. (2014). Dominant and subdominant types of nature resources in Ukraine: Regional analysis. *Natural Resources*, https://www.scirp.org/html/3-2000313_43334.htm, доступан 5. 7. 2021.
18. Vasquez, J. A. (1995). Why do neighbors fight? Proximity, interaction, or territoriality. *Journal of Peace Research*, 32(3): 277–293.
19. Wilson, A. (1998). Redefining ethnic and linguistic boundaries in Ukraine: Indigenes, settlers and Russophone Ukrainians. *У Nation-building in the post-Soviet borderlands: The politics of national identities*, Cambridge University Press, Cambridge.
20. World Bank. (2018). *Kosovo water security outlook*. The World Bank Group, Washington.

21. Бјелић, Н. (2019). *Казивања о Трепчи*. Службени гласник, Београд.
22. Верех-Белоусова, Е. И. (2019). К вопросу негативного влияния породных отвалов угольных шахт луганщины на прилегающие ландшафты. У *Географические и экономические исследования в контексте устойчивого развития государства и региона, ДНР, Донецк*, стр. 10–12.
23. Вујић, С. (2021). *Минерално-сировински комплекс Косова и Метохије*. Рударски институт, Београд.
24. Денда, С., Мицић, Ј. М., Бјељац, Ж. (2018). Актуелност Цвијиће-вих истраживања у контексту српско-албанских односа на Косову и Метохији. *Баштина*, 3(45): 213–232.
25. Динић, Ј. (2002). *Природно богатство Косова и Метохије*. Либер прес, Београд.
26. Кубийович, В. (2005). *Географія Українських і суміжних земель. Т. 1: Загальна географія*. Обереги, Київ, <https://diasporiana.org.ua/ukrainica/8486-kubiyovich-v-geografiya-ukrayini-ta-sumizhnih-krayiv/>, доступан 10. 2. 2025.
27. Панов, Б. и Панов, Ј. (2004). Современное состояние и некоторые перспективы развития минерально-сырьевого комплекса Донецкой области на период до 2020 г. *Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: Гірничо-геологічна*, (81): 106–110.
28. Поляков, А. и др. (2002). Принципы размещения и формирования защитных лесных насаждений в агроландшафтах Донбасса. *Промышленная ботаника*, <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/66205/08-Polyakov.pdf>, доступан 5. 10. 2021.
29. Симоненко, В. Д. (1977). *Очерки о природе Донбасса*. Издательство Донбас, Донецк.
30. Цвијић, Ј. (1921). *Јован Цвијић. Говори и чланци*. Издавачка књижара „Напредак”, Београд.
31. Яковлева, Ю. (2008). Природно-ресурсный потенциал развития регионов. *Экономический вестник Донбасса*, 1(11): 14–23.

Security Aspects of Natural Resource Management: Case Studies of Kosmet and Donbass

Abstract: *The violent geopolitical events initiated by the 2014 Ukraine war have been accompanied by issues concerning the contestation of sovereign rights over the exploitation of natural resources and the distribution of final products resulting from their processing to end-users (individuals, states, multinational corporations, and business entities). A similar situation of unstable security conditions and widespread war turmoil, characterized by violations of property rights over the management of natural resources, has been present in the Autonomous Province of Kosovo and Metohija since the 1990s and continues to this day. By applying various research techniques from the social sciences, extensive data on the complex characteristics of both regions have been gathered. Their common feature is the abundance of natural resources and political issues in whose resolution international actors, primarily states with great power status, dominate. Comparative research of the Kosovo and Metohija region and Donbass aims to systematically describe the role of natural resources in conflicts within national borders, as well as in the geopolitical competition of leading international political actors. The study employs historical-comparative analysis of both regions, content analysis techniques of various documents generated within state institutions, non-governmental organizations, and other scientific research organizations (desk data analysis), as well as narrative analysis techniques. The results of this research indicate the significance of natural resource exploitation for the internal socio-economic stability of Serbia and Ukraine. The overall international security situation (particularly the case of Donbass and examples of energy and food crises) highlights that both regions possess rare natural resources upon which the further development of modern technology in both the civilian and military sectors depends.*

Keywords: *security, natural resources, exploitation, energy and food crisis, modern technologies.*